

STARO GROBLJE U VELIKOJ GORICI.

U siječnju 1908. donio je bivši asistent u arheol. odjelu narodnoga muzeja g. Vladimir Hribar potpisane neke predmete, koji su bili nađeni u grobovima, što su ih otkrili radnici, koji su kopali šljunak u blizini bolnice velikogoričke. Predmeti ovi nisu bili iz istoga vremena: jedni su još podsjećali na hallstattsku perijodu, a drugi su pripadali početku srednjega vijeka. Osim toga se je po pripovijedanju moglo razabrati, da se je tu našlo i grobova sa paljevinom, a i takovih sa kosturima. Zato se je potpisani odmah drugi dan sam otputio u Veliku Goricu, te je tu konstatovao ovo: U blizini županijske bolnice velikogoričke, zapadno od nje, sastaju se tri porezne općine: Velika Mlaka, Velika Gorica i Kurilovec. Kraj poljskoga puta, koji se odvaja od glavne ceste i koji rastavlja Kurilovec od Velike Mlake, nalazi se u poreznoj općini Velika Mlaka zemljište poduzetnika velikogoričkoga gosp. Nikole Hribara. Posjednik daje na tom zemljištu kopati šljunak, koji se mjestimice pojavljuje već oko 60 cm. ispod površine, a gdje gdje opet treba do njega kopati i 1¹/₂ metra. Najviše je prekopano na komadu kat. čest. 380/2, gdje su se i grobovi našli. Radnici su mi pripovijedali, da su na jednom dijelu ove čestice nailazili na zemljane lonce i na sfrkane zelene žice. Lonce su navodno porazbijali, a žice se nisu usudili uzimati u ruke, jer su se bojali, da bi mogle biti otrovne.

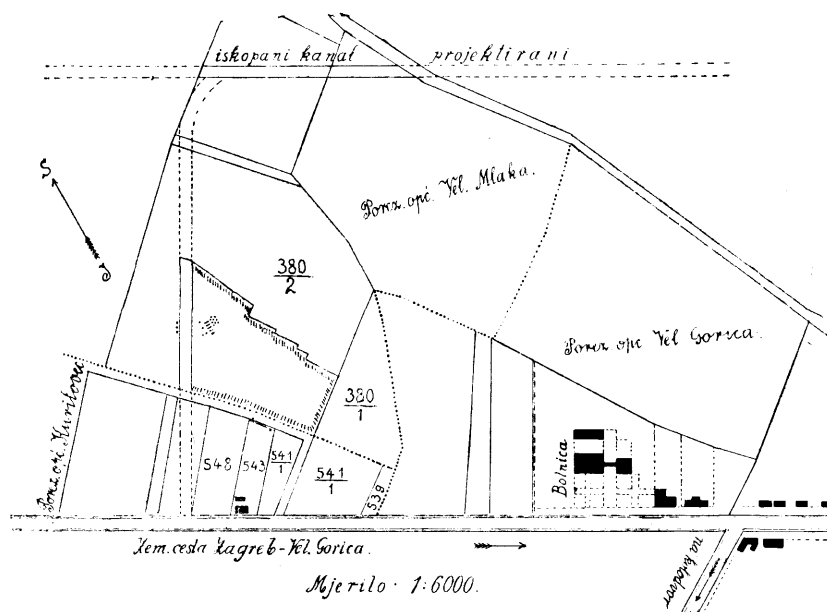
Na samom mjestu, gdje su radnici baš u to vrijeme bili zemlju otkopali, vidjeli su se na prosjeku tragovi od tri groba sa paljevinom, a na tri su mjesta bili načeti grobovi sa kosturima. Iz prvoga od tih grobova bila je već odnešena lubanja i predana u muzej. Premda je taj dan bilo hladno, a zemlja skroz smrznuta, ipak je uslijed velike susretljivosti gosp. Nikole Hribara bilo moguće otkopati sve ove grobove. Najpogibelnije je tim bilo spašeno, te se je potpisani mogao povratiti u Zagreb, pošto je bilo određeno, da će se u proljeće kopanje nastaviti, a radnicima zabranjeno, da ne smiju bez nadzora zemlju dalje otkopavati.

Polovicom travnja nastavljeno je na tom mjestu iskopavanje kroz tri dana. Tom je prilikom iskopano 9 grobova sa žarama, a počela su se iskapati i dva groba sa okosnicom. Kod tih je grobova u dubljini od preko 2 m. došla voda, te se je iskapanje moralo obustaviti, dok voda opadne. Pošto se je činilo, da u najbližoj okolici više nema grobova (za grobove sa okosnicama je to bilo sigurno), to je potpisani prekinuo iskapanje, te se je početkom svibnja opet navratio na jedan dan u Vel. Goricu, da iskopa spomenuta dva groba.

Posjednik zemljišta je na to uvidajuć znanstvenu važnost ovoga groblja, preuzeo dužnost, da će pripaziti, kad radnici budu došli do groba i da će o tom

odmah obavijestiti muzejsku upravu. To je on hvale vrijednom požrtvovnošću i činio, te se je tečajem ljeta i jeseni moglo iskopati još nekoliko grobova sa žarama, koji nisu bili u skupini grobova, otkrivenih u siječnju i travnju, nego su bili u većim razmacima pojedince rasijani.

Na tom je zemljištu zamišljen kanal, koji bi imao u pravom kutu sjeći glavnu cestu Zagreb—Sisak, a na sjevero-istoku bi se imao sastati sa drugim kanalom, koji bi bio sa glavnom cestom paralelan. Dosele je prekopano zemljište istočno od kanala, a kasnije će se i zapadno od kanala ležeći dio čestice prekopati. Čini se, da će se i tu naći veća skupina grobova, jer su se na samom prerezu pojavila tri groba sa žarama, od kojih su dva iskopana, a jedan se je u kanal odronio.

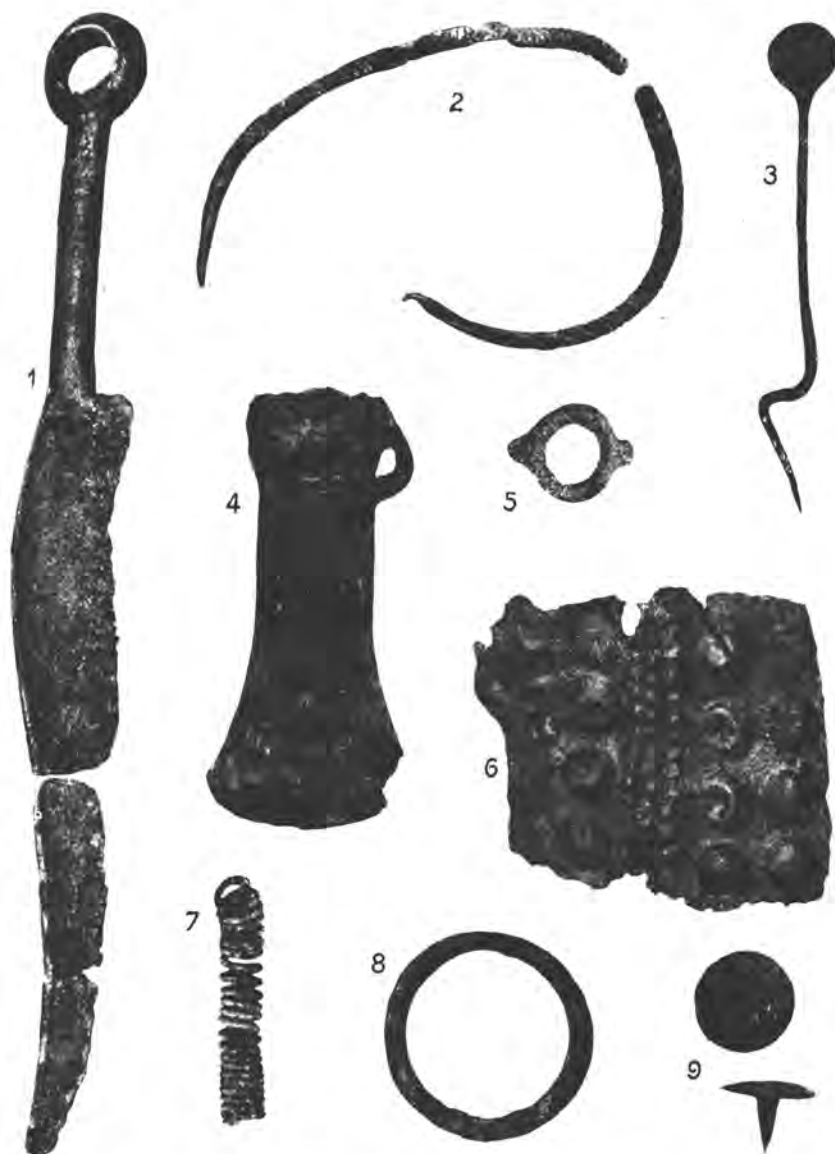
Sl. 7. Položajni nacrt mjesta u Vel. Gorici, na kojem je iskopano staro groblje.

Groblje, o kome je govor, nije se prostiralo samo na ovoj čestici. Na drugoj strani poljskoga puta u poreznoj općini Kurilovec si je na zemljištu kat. čest. 543 Marija Jezerinac iz Vel. Gorice sagradila kućicu. Kraj kuće je vrtić, koji je na sjevero-istoku omeđen spomenutim poljskim putom, koji dijeli porezne općine Vel. Mlaku i Kurilovec. Kraj toga poljskoga puta dao je vlasnik načiniti jarak, te su tom prilikom presječena dva groba sa žarama. Prema kazivanju našlo se tu samo rbina od posuda, od kojih je tu i kasnije ležalo nekoliko komada.

Situaciju groblja prikazuje slika 7 u mjerilu 1:6000. Grobovi su tu urisani nešto veći i samo približno točno, posvemašnja točnost nije se dala postići radi premalenoga mjerila.

Grobovi sa žarama 1—9 bili su na jednoj hrpi, udaljeni jedan od drugoga nešto preko 3 m. Na prostoru od po prilici jednoga četvornoga metra bila je

oko svih tih grobova zemlja veoma crna i ispremiješana ugljevljem. Žare same bile su malene posude, rijetko pokrivene sa još manjom. Spaljene kosti nisu uvijek bile u posudi, nego većinom razasute oko posude. Isto tako se ni predmeti

Sl. 8 Bronsani predmeti iz prehistorijskih grobova sa žarama u Vel. Gorici. Br. 3 i 6 nar. vel., ostali $\frac{1}{2}$ nar. vel.

nisu našli u posudi, nego u zemlji pokraj ili povrh posude. Ovi su se grobovi pojavljivali već u dubljini od 40–50 cm.; samo jedan čini iznimku, br. 1, koji je naden u dubljini od 80 cm. Tome je razlog bio taj, što je kraj njega u kasnije vrijeme bila iskopana (valjda radi šljunka) duboka jama, te je tom prilikom na nj

nabacano dosta zemlje. Tom je prilikom bio prekopan i grob sa žarom broj 8., ali su predmeti, a i neke rbine od posuda, opet u jamu pobacani. Zemljište je prije bilo obrađivano, ali ne tako duboko, da bi pri tom bili stradali grobovi. To se je dalo konstatovati kod groba broj 12, dok bi se dalo samo nagađati, da su kod nekih grobova povraćeni i uništeni predmeti, koji su se eventualno nalazili povrh žare. Kako je zemlja, iz koje su posude načinjene, većim dijelom veoma loša, a iskopane su većinom po vlažnom vremenu, to nije uspjelo, da se izvade sve čitave. Neke su se morale sastaviti, a od nekih nije bilo moguće naći sve rbine.

Grobova sa kosturima iskopano je samo pet. Oni su svi bili iskopani zapadno-istočnim smjerom, te leže u jednom redu, jedan od drugoga udaljen po prilici 330 cm. Prema sjevero-istoku se taj red grobova sigurno nije nastavljao, ali se je mogao nastaviti prema jugo-zapadu, jer je tu zemlja bila već prije otkopana, nego se je na grobove pazilo. Mrtvaci su namjerice položeni tako,

Sl. 9. Zemljane posude iz prethistorijskih grobova sa paljevinom u Vel. Gorici.

da gledaju prema istoku. Iznimku čini grob 16, kojemu je mrtvac gledao prema zapadu. Zanimivo je, da dubljina tih grobova nije jednaka. Kod prvih triju već se je kostur pokazao u dubljini od 130 cm., a u zadnja dva se u dubljini od 230 cm. nije vidjelo još ništa. Razlog tome je jednostavan. Prve tri su lješine ukopane pri velikom vodostaju, dok je u vrijeme, kad su ostale dvije bile ukopane, vodostaj morao biti veoma nizak. I pri iskapanju tih grobova moralo se pričekati, dok voda ne opadne. Iz toga se dađe zaključiti, da su se grobovi kopali samo do vode, jer se nije htjelo polagati mrtvace u vodu.

Da li su se za ukapanje kod ovih grobova upotrebljavale škrinje, nije se dalo ustanoviti. Na drugim mjestima, gdje su se takva groblja otkrivala, nailazilo se je katkada na željezne spone, kojima su bez dvojbe bile spojene daske drvene škrinje, u koju je mrtvac bio položen. U Vel. Gorici se ovakve spone

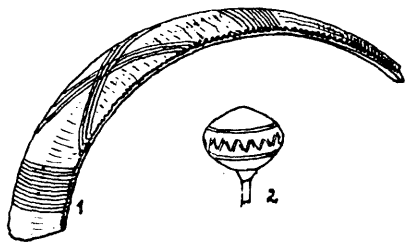
u grobovima nisu našle, ali se je jedan komad takve spone našao u već prije otkopanoj zemlji. Možda taj komad potječe iz jednog prije prekopanog groba.

Prilaz ovim grobovima sa kosturima bio je sa zapada. Tu je bila tik do njih načinjena skoro tri metra široka cesta te je na nju bila navožena sedra, u kojoj se je nalazilo rbina od prethistorijskih posuda i komadića rimske ciglje. Kraj ceste, radi koje je možda bio stradao koji grob sa žarom, ležala je u blizini groba 17 posuda (sl. 15 br. 1) urešena sa nekoliko oko vrata nepravilno ugrebeneh kolobara i dvije trozubim oruđem ugrebene valovite crte ispod toga. Ova se je posuda našla bez dna, te je valjda još prije uporabe bila razbijena i zato bačena. Cesta prestaje kod groba 20 i nije se dala dalje naći.

Prije nego se je počelo sa iskapanjem, predani su muzeju sa ovoga mjesta ovi predmeti:

Iz groba sa paljevinom zemljana rukom građena žara, visoka 85 mm. Gornji promjer 125, donji 85 mm. Jedno 15 mm. ispod ruba izdubljena je na jednom mjestu okrugla rupa. U žari je bilo mnogo spaljenih kostiju, ali drugih predmeta navodno nije bilo (sl. 9 br. 1).

Iz grobova sa kosturima dobiven je jedan lonac, visok 149 mm., sa gore i dolje gotovo jednakim promjerom (100 i 90). Na trbuhu su dosta tupim oruđem

Sl. 10. Fragment bronsane narukvice i glavica bronsane igle sa ornamentima. Iz prethistorijskih grobova sa paljevinom u Vel. Gorici. Nar. vel.

ugrebena tri valovita kolobara (sl. 15 br. 2). Sa loncem je predan i jedan željezni nož, dug 113 mm., koji je bio utaknut u koštan ili drven držak (sl. 16 broj 4). Kod kotarske oblasti velikogoričke našao je potpisani sjekiru (sl. 21 br. 2) sa širokom oštricom. U ušici bio je još dosta velik komad drvenoga držala, koji je željeznom rđom impregniran. Nadalje je predana još jedna lubanja. Radnici su govorili, da su imali još jednu željeznu sjekiru, ali da su je bacili. Nož, sjekira i lubanja mogu biti iz groba 16, jer je iz toga bilo

osim posude već sve povučeno prije nego je potpisani onamo došao. Naprotiv lonac i druga sjekira, ako se je takva bila zbilja našla, moraju nužno potjecati iz drugoga groba, koji je već prije toga bio uništen.

Grobova je prekopano do konca 1908. u svemu 20; 15 sa žarom, a 5 sa kosturom. Sadržaj im je bio ovaj:

Grob 1. Nađena je jedna zemljana rukom građena žara, koja se je sasvim raspala i nije se više dala sastaviti. Nad žarom bila je 65 mm duga bronsana igla sa previnutim šiljkom (sl. 8 br. 3). Glavica igle je urešena ornamentom, koji se je, kada je igla bila izvađena, sasvim jasno razabirao, ali je površina igle prije, nego što je preparirana, stradala, te se sada ornamentat više ne vidi dobro. Gore i dolje bila je glavica omeđena sa po dva ugrebena kolobara, a između toga bila je dupla cikcaklinija (sl. 10 br. 2).

Grob 2. Ostaci jedne veće rukom građene zemljane žare dosta debelih stijena, a oko, nje izgorene kosti. Drugih predmeta nije bilo.

Grob 3. Zemljana rukom građena zdjela visoka 90 mm. Gornji promjer

170, promjer dna 50 mm. Rub na nekim mjestima iskrhan. U zdjeli su bile samo dvije tri spaljene koštice, naokolo nije bilo više kosti (sl. 9 br. 3).

Grob 4. Zemljana rukom građena žara visoka 105 mm. Gornji promjer 130, promjer dna 100 mm. Jedno 20 mm. ispod ruba izdubljena je na jednom mjestu okrugla rupa (sl. 9 br. 4). Kraj žare ležala je iz bronsane žice savijena fibula u obliku dvotoke, raskinuta na više komada; igla fali.

Grob 5. Dolnji dio jedne veće rukom građene zemljane žare napunjene kostima. Kraj žare ležalo je više bronsanih predmeta. Bronsani torques (sl. 8 br. 2) prekinut je na tri komada. Načinjen je iz četverobride bronsane žice, koja je tordirana; oba kraja završuju dosta oštrim šiljkom. Tri do četiri narukvice načinjene iz 6—7 mm široke bronsane šipke sa polumjesečastim prorezom već su došle pod zemlju izvinute i slomljene, te se nisu više dale sastaviti. Kao ornament nalaze se na narukvicama sa veoma finim oruđem ugrebene crte. Izmjenjuju se okomite crte sa koso u križ položenima. Prvih je po 10 do 11 jedna kraj druge, a drugih je po dvije do četiri (sl. 10 br. 1).

Grob 6. Malen zemljan lončić visok 70 mm. Promjer otvora 90, promjer dna 50 mm. Posuda je imala malu ručku, koja je već u staro vrijeme bila otkrhan. Drugih predmeta nije bilo.

Grob 7. Zemljana rukom građena žara trbušastoga oblika visoka 200 mm. Gornji promjer 180, promjer dna 102 mm. Od bronse bili su ovi predmeti: Nož sa drškom dug 290 mm. Držak završuje jednostavnom karikom (sl. 8 br. 1). Kelt dug 110 mm., urešen ispod gornjega ruba sa tri kolobara; od ovih se na svakoj strani odvajaju prema oštrici četiri crte, od kojih se dvije po dvije sastaju i čine oštri kut (sl. 8 br. 4). Na keltu se jasno vide ostanci tkanine, u koju

je bio pomotan. U tkaninu su (možda zajedno) bili zamotani i drugi predmeti, ali je na njima ostalo mnogo manje tragova. Gornji dio igle sa glavicom slične onoj iz groba 1, ali mnogo veće i bez ornamenta; preostali dio je dug 70 mm., a cijela je igla bila nešto više nego dva puta tako duga. Ostanci narukvica iz veoma tankoga bronsanoga lima. Na limu su iskucane okrugle piknje i to se po dva do tri reda većih izmjenjuje sa po dva reda manjih. Probušene rupe služile su valjda za provlačenje konca, kojim je lim bio prišiven na podstavu. Jedan komad toga lima prikazuje sl. 8 br. 6. Za jedan valjda od vatre svinuti nešto deblji komadić bronsanoga lima bez ikakvoga ukrasa ne da se reći, kakvome predmetu je pripadao. Veći komad u vatri svinute narukvice od po prilici 4 mm. debele četverostrane šipke. Osam komada čavala, kojima plosnate glavice imaju promjer od 27 mm, a šiljci sa četverokutnim prorezom duljinu od 20 mm. (sl. 8 br. 9) Tri karike, jedna sa promjerom od 50, a ostale dvije od 40 mm.

Sl. 11. Zemljana amfora iz rimskoga groba sa paljevinom u Vel. Gorici.

(najveću prikazuje sl. 8 br. 8), te jedna karičica sa dva postrana nastavka sa promjerom od 20 mm (sl. 8 br. 5). U ovom je grobu nađen i 24 mm dugačak komadić veoma zardale željezne šipke, za koji se ne može reći, od kakvoga je predmeta.

Grob 8. Grob prekopan u starije vrijeme, ali su predmeti opet na jednu hrpu bačeni natrag u jamu. Od zemljane rukom građene žare našlo se samo nekoliko komadića. Od bronse bili su ovi predmeti: Jedan privjesak savijen od bronsane žice u obliku dvotoke, proveslo fibule nejasne italske forme, komad

Sl. 12. Zemljane zdjelice iz rimskoga groba sa paljevinom u Vel. Gorici.

spiralno savijene žice (sl. 8 br. 7). Već u staro doba na dva komada prekinut torques od neurešene bronsane šipke ovalnoga proreza, debele 5×8 mm., sa tupim okrajcima. U grobu se je našao i zemljan prešljen, koji možda nije bio prvobitno u njem, nego je tek kod prekopavanja onamo dospio.

Grob 9. Zemljane rbine čini se da potječu od dvije posude: jedne veće rukom građene žare sa debljim stijenama i jedne isto tako rađene manje zemljane čaše ili zdjelice sa tanjim stijenama. Drugih predmeta u grobu nije bilo.

Grob 10. Veoma malena rukom građena zemljana zdjelica ravnih stijena visoka 50 mm. Gornji promjer 105, pri dnu 67 mm. Niti u zdijeli niti oko nje nije ležalo nikakvih kosti niti drugih predmeta.

Grob 11. Rukom građen zemljan pehar sa ručkom, koja se izdiže nad gornjim otvorom posude. Visok (bez ručke) 65 mm, promjer otvora 100—123, dna 40—45 mm (sl. 9 br. 2). U peharu su ležale dvije spiralno savijene naušnice od veoma fine bronsane žice.

Grob 12 Gornji dio ovoga groba bio je taknut već prigodom obradi- vanja polja. Tom je prilikom bio otkinut vrat posude, koja je služila kao žara. To je na kolu građena rimska amfora ili vrč, sada još 380 mm visoka, sa gotovo 1 cm. debelim stijenama. Dno ima promjer od 120 mm. Vrat je odijeljen od trbušnoga dijela posude sa dva na kolu utisnuta kolobara. Čini se, da nije imala ručke. Kostu u grobu nije bilo. Kraj posude ležao je veoma loše sačuvan bronsan novac.

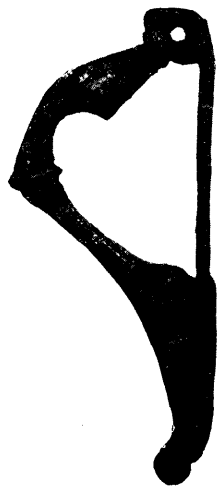
M·AGRIPPA·L·F·COS·III Glava okrunjena sa rostralnom krunom na l. R. S C Na l. stojeći Neptun sa delfinom u l i trozubom u d. (Srednji brons. Cohen I² str. 175 br. 3).

Grob 13. Čini se, da je dupli grob. Kao žare služile su dvije amfore, od kojih je jedna naslikana na sl. 11. Visoke su 39 i 42 cm. Uresa nemaju ni- kakvoga, osim što su ručke izlijebljene. Načinjene su iz dobre zemlje i dobro

su pečene, ali su ručke dosta slabo pričvršćene. Posude su bile od gornjega sloja zemlje zgnječene, te su se tek morale sastaviti. Jedna se ručka nije našla, te se je možda bila otkinula još prije, nego je posuda došla pod zemlju. Obje su amfore bile pokrivene sa malenim zdjelicama, i to jedna sa jednom, a druga sa dvije (sl. 12 br. 1—3). Br. 1 sa gornjim promjerom od 85 mm urešen je ispod ruba sa dva udubljena kolobara, br. 2 (promjer 85) ukrašen je reljefnim ornamentom, načinjenim u barbotintehnici i rebrastim pojasom na onom mjestu, gdje se posuda prema dnu počima suživati. Treća je zdjelica (promjer 78 mm) bez ukrasa. U posudama nije bilo niti jedne kosti; izvan njih ležala je jedna životinjska kost. Između obih amfora u zemlji ležale su tri bronsane rimske fibule poznatoga oblika iz prvoga stoljeća po Is. (najveća naslikana na sl. 13) i željezni ključ sa previnutom bradom, na kojoj su četiri zupca (sl. 14). Nešto podalje ležao je slabo sačuvan bronsan novac:

IMP CAES VESP AVG P M TR P COS VIII Glava careva lovorvjenčana na l.

Æ. AETERNITAS AVGVSTI S C Na d. stojeća Aeternitas sa žezlom u l. i rogom obilnosti u d. (Srednji brons. Cohen I² str. 370 br. 24.)

Sl. 13. Bronsana fibula iz rimskoga groba sa žarom u Vel. Gorici. Nar. vel.

Grob 14. Malena rukom građena zemljana zdjelica dosta debelih ravnih stijena, visoka 60 mm.

Grob 15. Na kolu građen rimski zemljan lonac trbušastoga oblika, visok 140 cm, promjer gore na otvoru 125, dolje pri dnu 55 mm, bez uresa. Grob je iskopan kasnije bez nadzora, jer je prijetila opasnost, da će se odroniti u kanal. Ova posuda izvađena je čitava, jer je razmjerno prema prvašnjima mnogo čvršća, ali nije poznato, je li u njoj bilo kosti ili drugih predmeta. U muzej osim posude nije ništa predano.

Sl. 14. Željezni ključ iz rimskoga groba sa žarom u Vel. Gorici. 3/4 nar. vel.

Grob 16. Grob sa okosnicom, dubljina 130 cm. Mrtvac je bio okrenut glavom prema zapadu. Ovaj je grob bio načet, te je lubanja već bila odnešena, a isto tako i kovni predmeti, ako ih je u opće bilo. Među nogama ležao je 105 mm visok lonac obična trbušasta oblika. Ispod uvučena vrata ugrebené su u dva reda od gore prema dolje crtice sa sedmerozubim oruđem. Prvi i zadnji zub bili su jamačno kraći (možda istrošeni), te katkada jedan ili obadva nisu zahvatila (sl. 15 br. 5).

Grob 17. Grob sa okosnicom djeteta, koje je bilo okrenuto prema istoku. Dubljina 130 cm. Kraj lijeve ruke ležala je mala sjekira, duga 125 mm, sa širokom sječicom (sl. 21 br. 4). Na truhu kraj desne ruke bila su dva sasvim jednaka željezna noža, duga 180 i 193 mm. Od toga otpada na sam nož nešto preko jedne

trećine, a ostalo na držak, koji je od noža jasnim zarezom odijeljen i nešto deblji. Taj držak nije ni na jednom ni na drugom nožu nikada bio ničim obložen, nego je na jednoj strani urešen ubodenim piknjama. Držak je u oba slučaja dobro sačuvan, dok je tanka oštrica izjedena (sl. 16. br. 2 i 3). Između nogu bila je zemljana trbušasta posuda (sl. 15 br. 3). Na najvišem mjestu ugrebena su dvozubim oruđem oko posude dva kolobara. Iznad i ispod tih kolobara ugrebene su istim oruđem cikcakinije.

Grob 18. Grob sa okosnicom dubok 130 cm. Kraj lijevoga ramena ležala je željezna sjekira (sl. 21 br. 3), duga 145 mm., sa neznatnim ostancima držala. Kraj lijevoga lakta ležale su četiri ocljelne strjelice. Tri imaju oblik prikazan

Sl. 15. Zemljani lonci iz grobova ranoga srednjega vijeka sa kosturima u Vel. Gorici.

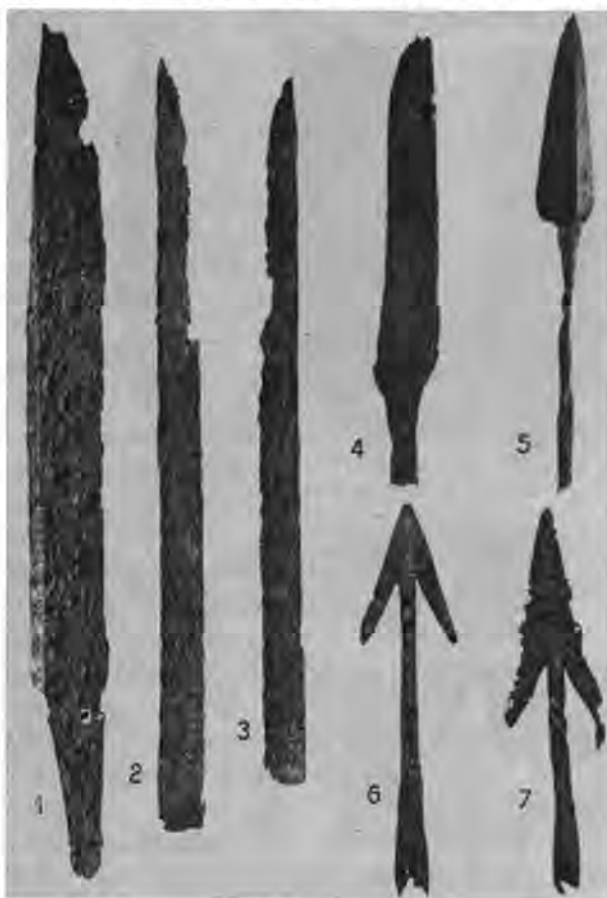
na sl. 16 br. 6 i 7 sa veoma šiljatim čekljunima i tuljcima, u koje su drvene šipke bile utaknute. U jednoj je komadić šipke sačuvan. Četvrta je strjelica trolista (sl. 16 br. 5), te je bila u šipku utaknuta. Na sve četiri strjelice su oštri dijelovi veoma fino izbrušeni. Ruke mrtvačeve su na truhu bile skrštene. U d. držao je željezni nož sl. 16 br. 1, dug 215 mm, na jednoj strani oštar, s kratkim nastavkom, koji je bio utaknut u drveni držak. Tijelo je bilo opasano remenom, od koga su se sačuvali kovni dijelovi. Predica je bila načinjena od željezne šipke, te je loše sačuvana. Kraj remena bio je utaknut u 45 mm dugi okrajak od veoma lošega

srebra, koji je bio na obje strane reljefima urešen. Na jednoj su strani prikazane tri životinje (grifovi) sa natrag okrenutim glavama, a na drugoj je izrađena hvoja (sl. 17 br. 1). Okrajak je bio pričvršćen na remen bronsanim čavlicem. Sa remena sačuvana su i dva bronsana okova (sl. 17 br. 2, dug 47 mm i sl. 18, dug 87 mm). Prvi je bio pričvršćen na kožu bronsanom žicom, a drugi željeznim šiljkom, koji je bio utaknut u rastaljenu bronsu. Između nogu ležao je lonac sl. 15 br. 4, koji nema nikakvoga ornamentalnoga ukrasa.

Grob 19. Grob sa okosnicom, dubok 250 cm. Mrtvac okrenut prema istoku. U grobu se nije našlo nikakvih predmeta.

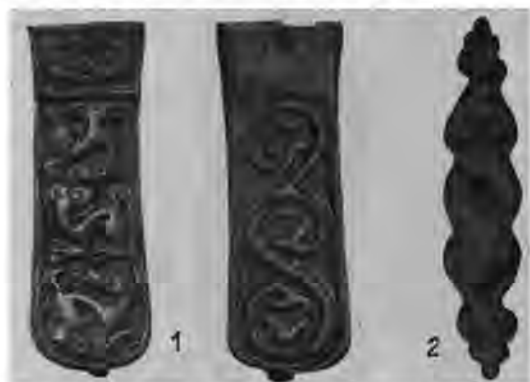
Grob 20 Grob sa okosnicom, dubok 250 cm. Mrtvac je gledao prema istoku. Ispod vrata ležao je rastrgan niz staklenih zrna raznoga oblika zelene i smeđe boje. Ova staklena zrna

sastoje iz dva sloja staklene tvari, unutarnje lošije i vanjske bolje (sl. 19). Pod lijevom pazuhom ležala je željezna sjekira (sl. 21 br. 1), koja je bez držala došla u zemlju. Kraj lijeve noge našli su se željezni dijelovi drvene vedrice. Sačuvano je proveslo sa obim petljama, dva polumjesečasta okova i tri obruča. Srolike petlje bile su prikovane dolje i gore sa jednim čavlom na posudu. Lijevo i desno je željezni lim iskucan tako, da se čini, kao da je svaka petlja prikovana sa četiri čavla. U ove petlje utaknuti su krajevi provesla iz željezne šipke, koji su bez ikakvoga ukrasa jednostavno previnuti. Obruči su načinjeni iz 18—20 mm. širokoga željeznoga lima te imaju promjer 85, 90 i 97 mm. Najširi obruč bio je najgornji te je bio nategnut i preko gornjih nastavaka petlja. Najuži je bio najdonji. Između srednjeg i donjeg obruča bila su na posudu prikovana dva polumjesečasta okova, svaki sa dva čavla. Srednja piknja, koja se na slici vidi, iskucana je, te se samo čini, kao da je tu čavao. U petljama i polumjesečastim okovima ima još ostataka od drveta, iz kojega je posuda bila načinjena. Posuda je, prije nego je postavljena u grob, bila zamotana u krpju. Ostanci tkanine vide se na nekim mjestima još sasvim dobro (sl. 20).

Sl. 16. Željezni noževi i strjelice iz grobova ranoga srednjega vijeka sa kosturima u Velikoj Gorici. $\frac{1}{2}$ n. v.

Grobova sa žarama prekopano je doduše samo 15, ali se zapravo može govoriti o 19, ako se uzme u obzir, da je sadržaj jednoga takvoga groba već prije bio došao u muzej, da se je jedan odronio u kanal, a na dva da se je našlo pri kopanju jarka kraj vrta Marije Jezerinac. Isto tako možemo reći, da je na tom mjestu nađeno najmanje 6 grobova sa kosturima. U glavnom ti grobovi prikazuju tri kulturne perijode. Prethistorijski grobovi sa žarama pripadaju rano-hallstattskoj kulturi. Bronsani nož sl. 8 br. 1 kod nas je veoma rijetka stvar, ali u Italiji, gdje se mnogo češće nalazi, među ga u konac bronsanoga i početak željeznoga doba. Ni ostali predmeti ne smiju se drugačije datirati. Sasvim drugi karakter imaju rimski grobovi. Ovi su grobovi prije svega datirani po novcima, koji su u njima nađeni, te grob 12 mora pripadati vremenu iza godine 12 prije

Sl. 17 Srebrni privjesak i bronsani okov sa remena iz groba ranoga srednjega vijeka sa kosturom u Velikoj Gorici. Nar. vel.

Sl. 18. Bronsani okov sa remena iz groba sa kosturom u Velikoj Gorici. $\frac{3}{4}$ nar. vel.

Isusa, a grob 13 iza godine 77 poslije Isusa. Za datiranje groba 13 važne su i fibule, koje su se u njem našle. One pripadaju u glavnom prvom stoljeću po Isusu, ali se nalaze i u grobovima iz drugoga stoljeća. Grobovi sa kosturima već po načinu sahranjivanja sjećaju na sasvim druge kulturne prilike, a po gotovo predmeti u njima nađeni upućuju na razmjerno dosta kasnije vrijeme. O ovim će grobovima biti još govora dalje dolje.

Zanimivo je promatrati golemu razliku u izradbi zemljanih posuda, nađenih u ovom groblju. Prethistorijske su građene iz loše i slabo pročišćene zemlje i slabo su pečene. I oblici su im veoma jednostavni. Stijene su ili glatke, te se posuda prema dolje suzuje u formi obrnutoga kusočunja ili su posude nešto trbušaste i slične zoni kruglje. Nešto ljepši ali također poznati oblik ima posuda sl. 9 br. 2, ali je i ona građena iz veoma lošega materijala. U ostalom su većinom forme nepravilne i sjećaju na jako rano vrijeme. Na posudama sl. 9 br. 1 i 4 vide se ispod ruba izdubljene rupe. Možda su takve rupe bile i kod nekih drugih, kojima se rub nije sačuvao. Badava ove rupe nisu načinjene, ali je teško domisliti se, zašto su one imale da služe. Možda kao izljev, možda za to, da se mogu objesiti na kvaku ili čavao, a možda i za to, da se u nje turi štap za nošenje posude. Iz literature mi sasvim slični slučajevi nisu poznati; dosta daleka analogija može se navesti sa jednoga istarskoga castelliera¹⁾. Uresa nije imala ni jedna od ovih posuda.

¹⁾ Hoernes, Mitt. d. anthropolog. Ges. in Wien XXIV (1894.) str 169. br. 163. Prof. dr. C

Marchesetti, ravnatelj prethistorijskoga odjela gradskoga muzeja u Trstu, koji poznaje istar-

Rimske su posude građene na kolu. Amfore imaju veoma pravilan oblik, a isto tako i zdjelice. Ovakove amfore, čini se, da su se i pravile u tu svrhu, da služe kao žare pri pogrebu. Za tu bi kombinaciju govorila činjenica, da su ručke na posudu veoma slabo prilijepljene bile. Nemoguće bi bilo i pomisliti, da bi se ovakva puna posuda mogla za ručke primiti i podići.

Za posude iz grobova sa kosturima ne može se niti stalno reći, da li su građene na kolu. One imaju sve isti trbušasti oblik ali su katkada dosta nepravilne. To se osobito opaža kod posude sl. 15 br. 4, koja je razmjerno jako plosnata i koja se od ostalih razlikuje po tom, što nema nikakvoga uresa. Ostale su dobile jednoličan ures sa jedno- ili višezubim, valjda drvenim orudem, a sastoji od valovitih i cikcakcrta, koje su ugrebene na gornjem dijelu posude.

Osim spomenutoga komadića željeza iz groba 7 i željeznoga ključa iz groba 13 nije se u grobovima sa žarama našao nikakav željezni predmet. Tim više ih se našlo u grobovima sa kosturima. Željezne su sjekire veoma zanimive svojim oblikom. Oblici sa širokom oštricom običniji su i ne variraju mnogo, naprotiv su dugački oblici (br. 1 i 3) kod nas rjeđi i zanimiviji za to, što pokazuju više varijacija. Materijal je dosta tvrd i čist. Više nego kod ovih sjekira moramo se diviti kovačkoj umjetnosti, kojom su načinjeni noževi i strjelice. Materijal je veoma tvrd ocjel i tako se daje rastumačiti, kako su ovi razmjerno tanki predmeti mogli tako dugo odoljeti rđi u zemlji, u kojoj su jedan dio godine bivali pod vodom. Napose to vrijedi za noževe iz dječjega groba (sl. 16 br. 2 i 3), kojima je oštrica veoma fina i za nož na istoj slici br. 4, kojemu je površina i danas još razmjerno dosta glatka. Strjelice su veoma fino izrađene, a od osobito dobra materijala je trolista strjelica br. 5 na sl. 16, na kojoj se i danas još sasvim dobro vide tragovi turpije, kojom je svaki list bio nabrušen.

Ovi su grobovi sa kosturima za Hrvatsku nešto novoga. Sličnih je predmeta doduše narodni muzej dobio sa više mjesta, ali za grobove se do danas ništa nije znalo. U glavnom oni sjećaju na t. zv. franačke grobove, koji su se

Sl. 19. Staklena zrna iz niza iz groba ranoga srednjega vijeka sa kosturom u Velikoj Gorici. Nar. vel.

Sl. 20. Željezno proveslo, obruči i okovi sa drvene vedrice iz groba ranoga srednjega vijeka sa kosturom u Velikoj Gorici.

ski materijal veoma dobro, piše mi, da mu nije poznata nijedna analogija. Nešto slična poznato je iz mnogo ranijega vremena (t. zv. italske eneolitičke perijode) iz Remedella kod

Brescic (Colini Bull. di paletnol. ital. XXIV (1898) str. 43 tab. VII br. 6). Ova zemljana posuda ima na protivnim stranama dvije rupe, koje su sigurno služile za nošenje mjesto ručki.

iskapali u Njemačkoj i Francuskoj. I u tim se je grobovima nailazilo na jednako radeno željezno orude, osobito na jednake oblike bojnih sjekira (francisca). Način zakapanja bio je tu od prilike isti, pa su se i tu našle kod ili između nogu posude sličnoga oblika kao i u velikogoričkim grobovima. Tek u uresima je neka razlika, te ćemo si zato morati drugdje tražiti analogije, a naći ćemo ih dosta u Ugarskoj.

U Ugarskoj su se spomenici ranoga srednjega vijeka iz lako shvatljivih razloga počeli veoma rano istraživati. Velikim trudom i znatnim sredstvima stečene vlastite i tuđe rezultate iznio je J. Hampel u velikom djelu, koje je štampano na mađarskom i na njemačkom jeziku.¹ Hampel je sredovječne starine u Ugarskoj razdijelio u četiri grupe. Od ovih je grupa velikogoričkim grobovima najbliža druga. Srebrni okrajak remena iz groba 18 (sl. 17 br. 1) sasvim je sličan

Sl. 21. Željezne bojne sjekire iz grobova ranoga srednjega vijeka u Velikoj Gorici.

onome iz Csúnya (županija Mosony) kod Hampela III tabla 124 br. 3 i 4., a okov sa remena iz istoga groba (sl. 17 br. 2) sasvim je slično raden kao onaj iz Nemesvölgya (županija Mosony) kod Hampela III tabla 108 br. 14. I drvene vedrice, kakvu smo našli u grobu 20, nalazimo u ovoj grupi veoma često. Najsljednija je našoj vedrici posuda iz Adonya (županija Pest), koja je također imala tri obruča. Petlje su nešto jednostavnije, a ostaci od okova nisu se našli nikakvi²). Jedna slična keszthelyska posuda, koja je valjda također imala tri obruča, ima provleslo od spletene žice. Petlje ne znamo kakve su bile, jer su otkinute, ali za obruče znamo, da su imali mnogo iskucanih kvrgica. Ova je posuda imala i okove u formi potkove³). Jedna vedrica sa četiri obruča poznata je iz Czikóá (županija Tolna⁴), a jedna sa pet obručeva iz Horgosa (županija Csongrád⁵). Ova po-

¹ J. Hampel, *Altertümer des frühen Mittelalters in Ungarn*, 3 sveske. Berlin 1905.

² Nav. dj. II. str. 794.

³ Nav. dj. I. str. 128 sl. 276 i III tab. 144.

⁴ Nav. dj. I. str. 129 sl. 277 i III tab. 218.

⁵ Nav. dj. I. str. 129 sl. 278 i II str. 536.

slednja je i za to zanimiva, jer joj uske petlje idu upravo do dna, gdje su još gore previnute. Obruči su bili nategnuti preko ovih petlja.

Hampel se sa datiranjem druge grupe ugarskih sredovječnih starina bavi dosta opširno¹⁾, a čini to na temelju veoma bogatoga materijala. Grobova ove kulture otkriveno je u Ugarskoj više tisuća, ali se je samo u razmjerno veoma malenom dijelu nailazilo na novce. Ovo su bili novci rimskih careva od konca trećega do prve polovice petoga stoljeća. Novci su svi loše sačuvani, a neki i probušeni. Naravno je, da su prvi istraživači (Lipp) ove grobove po tim novcima datirali u četvrto i peto stoljeće po Is. Kasnije se je iz stilističnih motiva htjelo dokazivati, da su kasniji i to valjda iz VII. i VIII. stoljeća. Novci su faktično mogli doći u grob i u mnogo kasnije vrijeme, kad su već davno bili izvan prometa, a zato bi govorile i činjenice, da se tako rijetko nalaze i da su loše sačuvani i prije toga bili nošeni kao ures. Možda ovi novci i nemaju iste svrhe, koju su imali u rimskim grobovima, nego su po svoj prilici samo ures, koji je mrtvac sa sobom u grob ponio. Hampel je sasvim dobro primijetio, da se u tim tako bogatim grobljima ne smijemo ograničiti samo na jedno dvije tri generacije, te je nastojao dokazati, da je u tim grobovima sačuvana kultura jednoga naroda od IV. do VIII. stoljeća po Is.

Ova se je kultura prije obično nazivala keszthelyskom kulturom, jer je najviše tih grobova iskopano u okolici toga mjesta. Hampel ovu kulturu pripisuje Sarmatima.

Nama ovdje nije moguće više, nego konstatovati ove rezultate, što su ih iznijela mađarska istraživanja. Od prekopanih grobova u Velikoj Gorici faktično samo jedan ulazi u račun, a za predmete iz toga groba možemo samo reći, da su sasvim slični nekima iz grobova ugarskih, što ih Hampel pripisuje Sarmatima. Za sve pako grobove sa okosnicama možemo reći, da u njima nema ništa rimskoga. Da li oni spadaju u početak perijode, što ju je označio Hampel, ili u sredinu, to se ne može reći, isto tako kao ni to, kojemu narodu se ti grobovi imaju pripisati.

U groblju velikogoričkom, premda je tek jedno dvadesetak grobova pretraženo, našli smo tri kulturne epohe, raniju halktatsku, ranorimsku i jednu kasniju, koja sa rimskom nema ništa zajedničkoga. Između pojedinih epoha praznina je od više stoljeća, ali se zato još ne smije reći, da kontinuiteta u velikogoričkoj naselbini nije bilo. Možda ćemo pri kasnijem iskapanju još naići na predmete, koji će ovu prazninu ispuniti, a možda i nije velikogoričko groblje bilo uvijek na ovom mjestu. Analogiju tome bi našli u modernim prilikama. Današnje je groblje sasvim u blizini ovoga antiknoga, koje je valjda zato bilo ovdje, jer je tu najviše mjesto, te se i zove »Visoki brijeg«. Do pred kratko vrijeme bilo je groblje na sasvim drugoj strani mjesta.

Veliko-gorički slučaj, da se groblje ranoga srednjega vijeka nalazi na mjestu, gdje je prije toga bilo prehistorijsko, također nije osamljen. U Ugarskoj se to baš kod druge (t. zv. sarmatske) grupe više puta dade konstatovati. Mađarski to istraživaoci nisu doduše opazili, te su držali, da su i grobovi sa pa-

¹ Navj. dj. I. str. 790 i d.

ljevinom iz istoga vremena sa sredovječnim grobovima. Hampel ovu činjenicu također nije ustanovio, ali se čudi, da se među predmetima nalaze i takvi, koji imaju čisto laténski karakter. Tko pogleda te predmete i posude, uz koje su se ti predmeti našli (Hampel II str. 176 i 194), vidjeti će, da je u njima zastupana prehistorijska kultura. Značajno je, da se i u Ugarskoj ne da sigurno ustanoviti kontinuitet. Ono nešto rimskih predmeta, što se je tamo našlo, za ovakovu tvrdnju ne dostaje.

Velikogoričko groblje je jedno od najvažnijih, što ih je dosele u Hrvatskoj uopće otkriveno. Ne samo zato, što se u njem nalaze tragovi tisućgodišnje povjesti toga kraja, nego i zato, što su se i u ranorimsko a i u kasnije vrijeme baš tu odigravali mnogi prizori, koje je povjest zabilježila. Možda nas na tom mjestu čekaju važna iznenađenja i za početak života hrvatskoga naroda u njegovoj današnjoj domovini.

S početka nije postojala namjera, da se objelodane uspjesi polučeni pri iskapanju ovoga groblja u godini 1908., a to zato ne, jer oni još ne dostaju zato, da dođemo do onih znanstvenih rezultata, do kojih nas ovakovo groblje mora dovesti. Samo obziri prema jednom poduzeću, kojemu je zadaća, da prouči povjest Turopolja, dali su pobudu, da se uspjesi dosadašnjega iskapanja već sada objelodane i da tako ovaj veoma važni materijal bude pristupan.

Ovaj izvještaj nije potpun u toliko, što još nisu proučene lubanje, od kojih je u muzej došlo četiri razno sačuvanih. Za izvještaj o tim lubanjama potreban je poseban stručnjački študij, te je zato bolje pričekati, dok se ovo groblje posve prouči. Kada se to bude dogodilo, moći će se o tom napisati posebna radnja, koja će, kako se možemo nadati, iznijeti zanimivih rezultata.

Iskapanja će se na ovom mjestu u godini 1909. nastaviti, ali bi bilo potrebno, da se ona mogu izvoditi u većem opsegu i sa znatnijim sredstvima, nego je to bilo moguće do sada. Ako i je jedan dio grobova uništen prije, nego se je za to saznalo, to je ipak opravdana nada, da ih je na tom mjestu još dosta velik broj i da ćemo sa iskapanjem dobiti još znatnijega materijala, koji će zaslužiti dalekosežnije istraživanje i baciti jasnije svjetlo na jednu epohu, koja je za povjest našu veoma važna.

Dr. Viktor Hoffiller.